

si inter hos emotæ fermeque præcipitatæ mentis æstus aliquotfariam cæspitarim, lector, humanæ maxime conscius imbecillitatis faciliorem quæso des veniam.

Inter signandas Gregorii sententias, cum editione Nivellianâ fuissem usus, posteaque comperissem a prioribus dissidere ob mutatas sectiones in libris Job, illam primo, istam secundo expressi numero. In quibus præterea illud tibi venit observandum, ne, si in designato loco, sententiam aliquoties mutilam vel intercisam repperis, me statim de falsitate vel oscitantia appelles. Garnerus enim plerumque non pauca missa fecit consulto, quia vel ad enodandam propositæ dictionis ambiguitatem nihil aut parum conducerent. Adde quod plusquam semel mutarit orationis Gregorianæ ordinem, ita ut prima posteriori, posteriora prius sumpserit. Quæ si aliquoties occurrant, marginale scholium præmonebit.

In notandis capitulorum Biblicorum versiculis secutus sum editionem Lovaniensem anni 1572. Eorundem versiculorum non infrequentem præmissionem dabis operario aliud in mente operanti; cætera, si lubet, et illi et mihi. Nihil enim humani profiteor a me alienum. De hujus vero Gregorianæ Anthologiæ, fructu et suavitate dicam post secundam præfationis partem. Antequam illud te pervelim exoratum, ne, instar Polycratis matrem, me patris laborem insigniori exornasse titulo causeris; quod dixerim ejus opus esse cœlestium voluminum studiosis pernecessarium, ac ecclesiasticis. Neque enim meum, sed Sixti Senensis, naris aliqui emunctissimæ est judicium. Bene vale, huncque sacrarum copiarum thesaurum profunde in majorem Dei scientiarum Domini (ut Anna prophetissa I Reg. II canit) gloriam, laudem et honorem.

ELOGIUM DE HUIUS OPERIS PRÆSTANTIA ET UTILITATE.

Ex libro quarto *Bibliothecæ sanctæ Sixti Senensis.*

Garnerus (sic enim v. c.) *cænobii Victorini apud Parisios subprior, vir vitæ sanctimonia, et pia eruditione clarus, collegit digessitque decentissimo ordine ex omnibus scriptis D. Gregorii papæ libros sexdecim de allegoricis typis nominum ac rerum omnium in sacris litteris contentarum, quos Enucleamenta Bibliæ inscripsit. Opus sane dignum, quod a studiosis divinæ Scripturæ obvis excipiatur ulnis. Ejus initium est: Deus aliquando in sacra Scriptura. Claruit sub Ruperto Bavaro Romanorum rege, anno Domini 1400.*

Hactenus Sixtus. Ex cujus testimonio hæc expungere veritatis studium coegit. Primo quod vocet Garnerum Parisiensem, cum tamen in prima editione nihil adverterit quod id affirmet, vel conjectandi fiduciam præbeat vel ansam, nisi forsân quod appelletur, subprior S. Victoris Parisiensis. At quam frigida sit hæc conjectura, ex hoc uno, ut cætera perstringam, elicitur, quod D. Bernardus sit patria Clarævallensis, quia cænobium Clarævallense administravit.

Titulum *Enucleamenta Bibliæ*, deposui, reposito eo quem Garneri autographum præferebat.

Claruisse anno 1400 divans scripsit non affirmans, nempe quod cerneret volumen evulgatum anno 1518, et quidem aliena vigilantia. Calculus autem meus ducentis et aliquot excedit annis. Nam in continuo canonicorum nostrorum laterculo incipiente ab anno 1300 deductoque ad nostra tempora nullus hujus nominis et honoris occurrit. Baleus in centuria tertia *Scriptorum Angliæ* recenset Nigellum Wierkerium monachum et præcentorem Cantuariensis Ecclesiæ illustrem anno Christi 1200 delibasse ex Garneri viridario lib. I Florum his incipientem verbis: *Sublimitas supernarum potestatum.* Quod quidem reperies lib. I, cap. 3, in Gregoriano Garneri nostri.

Abсалon noster canonicus (nam Arnoldus Wion sui *Ligni vitæ*, pag. 883, Benedictinis inique commisit, ut alias fusius, si Dominus voluerit, effundemus), tandemque abbas canonicorum Sprenckeirs hacensium in diocesi Treverensi, Wierkerii cœtaneus, edidit Breviarium ejusdem Garneri serie alphabetica quod exstat ms. in nostra Bibliotheca. Cum igitur quadringentos post annos duo illi scriptores reliquerint posteritati epitomen Garneri, liquet eum sub undecimi sæculi auroram protulisse in solem hancque vigiliam suam.

F. JOANNIS PICARDI PRÆFATIO.

Nescio an sanctorum Patrum quempiam tot scriptores transtulerint, breviarint et deflorarint, quot D. Gregorium papam. Translatorum autem princeps fuit Anastasius, patriarcha Antiochenus, qui Gregorio adhuc spirante, ejus *Pastorale* Græcis auribus dedit. Quam ob causam lib. x. Registri, epist. 22, modeste conquerens ita scribit ad Joannem Ravennæ hypodiamonum: *Quia dilectissimæ memoriæ Anatholius diaconus quærenti ac jubenti Romano imperatori librum Regulæ Pastoralis dedit, ægre suscepi. Quem sanctissimus frater et coepiscopus meus Anastasius Antiochenus in Græcam linguam transtulit. Et sicut mihi scriptum est, ei valde placuit; sed mihi valde displicuit, ut qui meliora habent, in minimis occupentur.*

Annus redemptionis humanæ circiter octingentesimum septuagesimum Ælfrædus Westsaxonum rex tum probus, tum eruditus idem *Pastorale* in Anglicam vertit linguam; aliquando (ut ipsemet testatur in proloquio, quod videbis in cœle Vitæ ejusdem ab Assero Syreburnensi episcopo scriptæ) *verbum de verbo exprimens, interdum autem sensum ex sensu, sicuti egomet didiceram a Peigmundo archiepiscopo meo et Assero antistite meo; nec non a Grimbaldo et Joanne mihi a sacris. A quibus postquam librum ita didicissem, ut penitus perciperem quemad-*

modum ad ejus intelligentiam pervenire possem, in Anglicum sermonem eum converti, et ad unamquamque episcopii sedem in regno meo unum misi, superque singulos libros aureum styllum qui est quinquaginta manussarum. Et ego præcipio in nomine Dei, ne quis de libris hinc styllum tollat, neque librum de templo, cum sit incertum, quando futuri sint tales eruditii præsules quales nunc (honus Deo) ubique sunt. Magnificum equidem verique regium Ælfredi opus, munus et decretum. Beatam tunc Angliam prædicare licebat, cujus rex philosopharetur. Ejus autem versionis ante quingentos prope annos meminit Guillelmus Sommerset, monachus et bibliothecarius cœnobii Malmesburiensis, l. iv *De gestis regum Anglorum*, cap. 4, sub finem.

Annos abhinc trecentos plus minusve eundem Gallice loquentem Gallia nostra cepit audire. Bibliotheca nostra ejus versionis exemplar ms. servat. sed interpretis desideratur nomen.

Veniamus ad *Dialogos* totidem linguis dissonos. Etenim Zacharias papa centum et quadraginta post Gregorii obitum annis, dedit Græcis legendos, ut auctores sunt Joan. Diaconus l. iv. Vitæ ejusdem, cap. 75; Odo Cluniacensis florens anno Christi 920, in sermone de S. Benedicto; Sigibertus Chronici sui anno 742.

Anglicos fuisse factos a Verefrico præsule Wigornensi, rege Ælfrædo imperante prodiderunt Asserus Syrehurnensis, ejusdem Ælfrædi sacerdos, Florentius Wigorniensis et Ingulpsius abbas Croylandensis in Chron. Guillel. Sommerset supra. Rogerus Hovedenus priori parte *Annal. Anglicorum*; Matthæus Parkerus in *Antiquitat. Ecclesiæ Britannicæ*. Solus Baleus nostri ævi scriptor defert Ælfrædo cent. 2, sui *Catalog. Scripto. Britan.* Gallico sermone donatos fuisse nec non quadraginta ejusdem Gregorii homilias evangelicas, duo codices calamo exarati fide jubent universis nostram bibliothecam lustraturis.

Hæc autem, maximeque de *Dialogis* Gregorianis notasse operæ pretium duximus, quod Garnerius noster ab iis carperit nonnulla quæ alioqui vacillarent nisi canam eorum fidem confirmarem, et commentitia quorundam conjectorum refelleremus. Sunt enim qui de auctore, alii qui de rebus ab auctore narratis dubitant. Huldricus Corcius in sua epistola nuncupatoria ejusdem Gregorii, Basileæ evulgata anno 1511, his verbis et ratiunculis dubitans scribit. *De Dialogis, in quibus Patrum Italiæ miracula recenset, vix habeo quid pronuntiem, nisi quod Gregorii esse dubitem, adeo genio et serie, et orationis gravitate, et industria distant a reliquis ejus scriptis.* Dubietatem certe, si germen fuerit simplicis ignorantæ, nemo non tolerabit. Sin vero hæsitantis fucata, nemo non damnabit. Huldricum posteriori laborasse palam est ex indice ab ipsomet composito, in quo signat Gregorium habuisse socium Petrum Diaconum. Ita enim scribit in proloquio suorum *Dialogorum*. *Ibi itaque cum afflictus valde et diu tacitus sederem, dilectissimus filius meus Petrus diaconus adfuit; qui mihi a primævo juventutis flore in amicitiiis familiariter obstrictus est, atque ad sacri verbi indagtionem socius.* Præterea in eodem indice docet lectorem perplacuisse Gregorio seniorum congressum. At Gregorius lib. 1 *Dialog.*, c. 10, ita fatetur: *Quidam namque ad me deductus est senex pauper; atque, ut mihi senum colloquio esse semper amabilis solet, studiose hunc unde esset, inquisivi.* Huldricus igitur si habebat suspectos Gregorii *Dialogos*, cur ex illis hæc selegit et in indicem collegit. Parva sunt, inquires; fateor, et flocci facerem, nisi ex parvis etiam uberissimi fontes errorum scaturissent aliquando. Verum hisce missis ad graviora descendo. In illa sua epistola nuncupatoria testatur se totum opus D. Gregorii sic legisse, ut doctrinæ illius quamdam synopsis exhibeat lectori. Si igitur legerit, ubi erant

A ejus oculi, cum in *Dialogis* occurrerunt hæc testimonia ad illum clamitantia *Dialogos* esse alicujus papæ Romani? Cap. 8, l. 1, illud reperitur: *Eodem quoque tempore venerandus vir Anastasius (cujus superius memoriam feci) sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui, Deo auctore servio, notarius fuit.* Lib. II, cap. 3: *Agapitus hujus Romanæ Ecclesiæ pontifex, cui, Deo dispensante deservio, ad Justinianum, etc.* Rursus cap. 8: *Constantius Aquinæ civitatis episcopus fuit, qui nuper prædecessoris mei tempore beatæ memoriæ Joannis papæ defunctus est.* Libri IV, cap. 30: *Julianus hujus Romanæ Ecclesiæ, cui Deo auctore deservio, secundus defensor, etc.* Iterum cap. 40: *Pascasius hujus apostolicæ sedis diaconus, etc.* Tandem ex his etiam Tyresie apparet quemdam paparum Romanorum *Dialogos* *Θαυματογράφους* composuisse. Gregorium vero esse genuinum auctorem non obscure patet ex l. II, c. 34, eorundem, ubi dicit Leandrum Ispalitanum episcopum dudum sibi in amicitiiis familiariter fuisse junctum. Et cap. 52 ibidem addit: *Eo quoque tempore (id est Justiniani Augusti temporibus, ut in principio capitis signat) quo pro explendis responsis Ecclesiæ ad principem transmissus sum. Iterumque cap. 36: Dum jussione pontificis mei in Constantinopolitanæ urbis palatio responsis ecclesiasticis deservirem.* Legationem simul et amicitiam habuit Gregor. refricat Leandro, sic proloquens in lib. Job: *Dudum te frater beatissime, in Constantinopolitana urbe cognoscens, cum me illic sedis apostolicæ responsa constringeret, et te illic injuncta pro causis fidei, regis Wisigothorum Legatio perduxisset, etc.* Eo autem tempore et principe et episcopo, legationem Constantinopoli quemquam obiisse Romanæ Ecclesiæ nomine præter D. Gregorium si quis asseveret, alterum necessario comminiscetur de cerebro suo.

C At, ne quis veritatis amantior locupletius desideret testimonium, duabus obsignatis tabellis contendam rursus cum Huldricus. Prior quidem elicitur ex ejusdem verbis ad finem circiter suæ epistolæ: *Homiliæ Evangeliorum quadraginta, quæ Dominicis diebus populo præleguntur, continent non solum litteræ, verum et optimarum rerum observationes cum seriis piisque adhortationibus, etc.* Cum igitur extra omnem posuit aleam Gregorianas homilias, *Dialogos* simul exemit, et nobis redemit. Libri siquidem IV historias cap. 14, 15, 16, 19, 27, 37, recensitas Gregorius affirmat se in homiliaribus ad populum concionibus retulisse. Primam quidem cap. 14 denarratam, videlicet servuli paralytici repetit homil. 15; secundam Romulæ et Redemptæ cap. 15, homil. 40; tertiam amitæ suæ Tarsillæ c. 16, homil. 58, fusius; quartam Stephani abbatis cap. 19, prolixius homil. 55. Quintam Theophanii comitis cap. 27, amplius homil. 36; Theodori pueri cap. 37, homil. 19 et 38. Est enim eadem prorsus historia: quam cum recitaret homil. 19, adjectit eum quidem ex mortis limine, non morbi doloribus revocatum. Homil. vero 38 dicit ante biennium post dira diuturna que morbi cruciamenta decessisse. His connectam septimam et octavam: quas etsi Gregorius non dicat percensuisse in homiliis, eadem tamen verba, personæ loca, cæteraque historiæ lumina perspicue demonstrant esse ejusdem scriptoris. Septima igitur est de Chrysaorio, alias *Chryserio* (tam varie scribitur) cap. 38, repetita homil. 12. Octava et postrema de Cassio Narniensi stricte quidem cap. 56, sed latissime descripta hom. 57.

D Altera adversus Huldricum tabella obsignata petitur ex epistolis quas Gregorio tribuit. Epist. enim 50, l. II, inter cætera Gregorius Maximiano Syracusano mandat: *Frates mei qui mecum vivunt omnimodo me compellunt aliqua de miraculis Patrum quæ in Italia facta audimus, sub brevitate scribere. Ad quam rem solatio vestrae charitatis vehementer indigeo, ut ea quæ vobis in memoriam redeunt, quæque cognovisse vos contigit, mihi breviter indicetis. De*

domno enim Nonnoso abbate, qui juxta domnum Anastasium de Pentumis fuit, aliqua retulisse te meminimus, quæ oblivioni mandavi. Et hoc igitur, et si qua sunt talia, tuis peto epistolis imprimi et mihi sub celeritate transmitti.

Hocce suo Gregorius scripto palam dicit se parituræ dialogos, quos Huldricus genitos velut spurios abdicat. Maximianus Syracusanus rescriptis suis de Nonnoso, Anastasio, et cæteris lib. 1, c. 7, 8, et lib. III, c. 36, I, IV, cap. 32, inseritis latentem Huldrici detegit malitiam, vel crassissimam ignorantiam.

Huic tandem concertationi dent bravium Paterius, D. Gregorii discipulus, et Faustus, D. Benedicti alumnus, Gregorii plane contemporaneus. Ille et enim suadente eodem Gregorio cudid delineatam sacræ Scripturæ expositionem, suorumque scriptorum excerptis quasi centonibus concretam. In qua, ut obiter vidi, *Dialogos* Gregorianos profert, nempe 17, in *Math.* 70, in *Lucam* 33, in *Joannem* 12, in *I ad Corinth.* Faustus autem in *Vita S. Mauri.*

Apage igitur, Huldriche, calculum reducito, tibi que recedenti dubitatores, aut magis cachinnones sacerdotio. Illi enim miracula in Gregorii *Dialogis* perscripta habent loco gerrarum Sicularum et fabelarum. Si officias illibatos viri mores, rejiciunt nimiam simplicitatem et credulitatem. Bella responsio, quasi vero universam ethices Christianæ institutionem applane non didicisset, ut columbinæ simplicitatis et Arcadicæ stoliditatis eum latuerit discrimen. Mauricio imperatori hanc exprobranti, quid responderit Gregor. hic legant adductum ex l. IV, epist. 51 : *In serenissimis jussionibus suis dominorum pietas, dum me de quibusdam redarguere studuit, parcendo, minime pepercit. Nam in eis urbanæ simplicitatis vocabulo, me fatuum appellat : in Scriptura enim sacra cum in bona intelligentia ponitur simplicitas, sæpe prudentiæ, aut rectitudinî sociatur. Unde etiam de beato Job scriptum est : « Erat vir simplex et rectus ; » et beatus Paulus apostolus admonet, dicens : « Estote simplices in malo, et prudentes in bono. » Et per semetipsam Veritas admonet, dicens : « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. » Esse valde inutile judicans, si aut simplicitati prudentia, aut prudentiæ simplicitas desit. Quam igitur fuerit prudens, quamque prudenti simplicitate cumulatus, nemo non videt ; -altem quæ a probato fidelique historico exigas, in illo est reperire, scilicet diligentissimum veritatis studium, ingeniumque universo eoque peculiari affectu exutum ; nam quod ad diligentiam fidemque historice conducit, nihil diligentius fideliusque narrari potest quam quod in nostra provincia, nostro ævo, vel nobis aliisve cernentibus evenerit. Isthæc autem minutula quantum fulciant Dialogica Gregorii scripta, imprimis liber secundus fidem facit nihil aliud complectens, quam quæ quatuor Benedicti discipuli retulerunt. In reliquis tribus, tantum legis vel Romæ, vel in cœnobio Gregorii patrata, aut si quæ paucula externa commissentur, exposuerunt oculati testes pluris quam auriti non tantum decem, ut placet comico, sed mille. Qua fide et sedulitate, quid certius, quid accuratius et conditius exigit lector nauseantissimus ? Ut igitur imposterum æquiori penset lance cuncta istis *Dialogis* inserta, caveat laqueum ab auctore indicatum l. II in *Job* hæcque verba enarrant : *Nunquid faciem ejus accepit et pro Deo, etc. Stulti, inquit, cum prudentium facta conspiciunt, hæc eis omnia reprehensibilia esse videntur, suæque imperitiæ atque infirmitatis obliiti, tanto attentius de alienis judicant, quanto sua profundius ignorant.* Equidem perbelle Gregorius. Ut enim scelerati nihil nisi non reprehensione tantum, sed et publicè dignum animadversione vel meditantur vel perperant, sic nihil a viris sanctis gestum queunt legere tam integrum, tam solidum tamque intemeratum, cui non infligant genuinum : quantoque im-*

pia eorum vita dissidet, tanto et judicium. Quapropter, cum sola mirentur et sapienter terrestria, sit ut quidquid divinam illustret potentiam, cœlumque suspiciat, superbo despiciant animo. Utinam ad nos pervenissent Alfrici (qui et Aluricius dictus est) Cantuariensis archiepiscopi quatuor libri in totidem Gregor. *Dialogos* circa octavum et nongentesimum reparationis humanæ annum perscripti. Hinc abunde hauriremus quæ ad exhauriendas Gregorio mastygum iberas nœnias large essent. Hic tamen abstinendum, ne in præfatione non præfari, sed plane fari coarguamur. Istiusmodi enim eaque sancta et gravis controversia velitatione tam levi nequaquam disceptatur, asperiori validiorique digna certamine. Dabit forte aliquando Deus Opt. Max. quod hic præmeditare et prospicere contigit in serio proxinctu viriliter præstare. Quamobrem a molestissimo benigni lectoris præcavens tædio, unum atque alterum jungam, umbilicum appositurus. Majoribus nostris tanto fuere in pretio hi *Dialogi*, ut singularia sitiendæ parandæque sanctimonix incitamenta hinc sumerent, et solidissima sustentandæ fidei fulcra D. Uldaricus Augustæ in Germania præsul, vitæ innocencia, litteris, et genere pernobilis, sic esuriebat plusquam ambrosianam vel nectaream horum voluminum pertractationem, ut plerumque convivis suis (inquit Berno Augiensis cap. 21 Vitæ ejusdem) manducantibus et bibentibus jejunos maneret. Erat enim ei cibus aut dulcis Psalmorum suavitas, aut sacrarum lectionum assiduitas : inter quas maxime delectabatur audire ex IV lib. S. Gregorii, qualiter multi e corporibus exempti, in spiritu rapiebantur. Non repeto ex iisdem libris petita ab Hlaymone Halberstatisi (qui claruit anno 850) et citata l. III *De varietate librorum*, cap. 9 et 10. Concilium Maguntiaci habitum (nou quidem sub Carolo Magno, Christi anno 813, vel Arnulpho imperatore, anno 888) *Dialogorum* Gregorianorum salubri doctum lectione, præmonuit cap. 5, de fræditate gravitateque incesti cum lustrica filia perpetrati, in hanc sententiam. *Quam detestabile et execrabile scelus sit unicuique Christiano filiolam suam stuprare, testatur sanctus Gregorius papa in Dialogis suis, ubi refert quemdam hominem polluisse filiolam suam. Et quia neglexit pœnitentiam agere, subito miserabili morbo correptus exspiravit ; et sepultum, non solum corpus sed etiam omne sepulcrum ignis invisibilis consumpsit.* Historiam vero summam relatum Gregorius integram denarrat lib. IV *Dialog.*, cap. 32. Porro in vetusto Pœnitentiali, prætultato, *Corrector et medicus*, offendi superius concilii Maguntiacensis testimonium, cum altero, cujus hoc erat summarium : *Quod pœnitentia possit abolere peccata, etiamsi in ultimo vitæ spiritu pœniteat.* Igitur vel hi duo canones desiderantur in supradictis Maguntiacensibus conciliis, aut certe illud a me productum necessario diversum est, quin potius intermedium. Accessit Triburiensis concilii anno 895 habiti canon 17, ni rudem calamum pervertisset polita cardinalis Baronii manus, qui in notis ad x Kal. Jan. Martyrologii Romani tot graves canosque producit auctores, ut Melchioris. Cani Gregoriomastygis non canum, sed plane puerile dictum judiciumque esse constat. Ad impugnandos Catholicæ religionis adversarios capitales, hinc velut ex instructissimo armamentario tela deprompsit Jonas Aurelianensis antistes respondens calumnias Claudii Tavrinenis iconomachi, præferens que historiam Judæi, qui, licet infidelis, Christianorum tamen exemplo, adversus horrenda nocturna que dæmonum spectra sese impenetrabili crucis armavit pectorali, Lanfrancus Cantuariensis, Algerus Cluniacensis, Guitmundus Aversanus, ut oblatrans Berengarii blasphemias hiantesque fauces præfocarent, confectam Gregorianorum *Dialogorum* verbis offam injecere ; ille quidem in lib. *De sacram. altaris*, hic l. III *idem De sacram. altar.* Tertius Algerus l. I *De sacram.*, cap. 12, et l. II, c. 1, allegant au-

cloritates ex l. iv *Dialog.*, cap. 59. In hanc quidem rem complura non infructuose possent aggeri, ni fructuosa, cum affluunt, plerumque infructuosa fierent, reluctareturque mei propositi ratio. Breviatiore igitur Spartana succingamus brevitate.

Odo, Cluniaci protocœnobiarcha, intra usus voluminis augustias conclusit summam xxxv librorum in Job, anno ferme 920, ut Trithem. in catalogo scriptor eccles., et Sixtus Sen. l. iv. *Biblioth. sanctæ* prodiderunt.

Rupertus abbas Tuitiensis decem libris perstrinxit ad annum 1114 eadem Moralia, ut ipsemet testatur in epistola nuncupatoria sui operis *De divinis officiis* inquires: *Commentariolum in Job librorum decem, abbreviatum ex abundantia sensuum atque dictionum B. Gregorii*, etc. Adalberus, natione Anglus, professione monachus Spaldingensis cœnobiai congregationis Cluniacensis (auctore Baleo centuria 2 *Scriptor. Britan.*), officio levita, composuit ex splendidioribus *Moralium* sententiis l. iv, continuata tamen in illis numerorum nota, nuncupavitque *Speculum*, ut ipsemet testis est in epistola luminari ad Hairmannum presbyterum scribens. *Intereu hoc opusculum, ob respirandi gratiam lectoris, in quatuor decrevi distinguere libros: Et quia ibidem humani generis vita multimoda varietate depingitur, ejus libuit vocabulum appellare SPECULUM.* Floruit hic scriptor sub annum 1160. Exemplar illius operis quiescit in pluteis nostræ bibliothecæ.

Alulfus Tornacensis, monachus Benedictinus, digessit Collectanea in totius Novi Testamenti enucleationem ex scriptis D. Gregor., quæ vidi excusa Lutetiæ anno 1515, in 4. Claruit anno 1200.

Anonymus quispiam haud multo post Alulfum decerpit triginta quinque libellos ex integris triginta quinque in Job, effragitante nescio quo venerabili Patre, quem sic præfatur: *Poposcisti, Pater venerabilis et amabilis valde, qui dignitatis gratia et excellentia sanctitatis jubere potius quam poscere debuisti, quatenus aliquis ad ædificationem interioris hominis multifarie suas auctoritates ex Bibliis a sanctis Patribus productas in lumen, vestræ charitatis instinctu, in unum contrahere meditaretur, etc.* Istam autem lucubrationem appellavit *Promptuarium utriusque hominis*, et quidem a simili; nam ut ibidem scribit quemadmodum in *promptuario ea, quæ corpori sunt necessaria, præparata, ita hoc in codice quæcumque necessaria sunt non solum homini exteriori, quantum ad mores, verum etiam homini interiori quantum ad virtutes, mente sollicita præparantur.* Alulfo illum subdidit, quoniam de eo mentionem facit in proloquio, et codicis apud nos scripti canities palam ostendit fuisse Alulfo proximum. Anonymum alterum huic anonymo subnectam. Solet enim non esse ingrata cognominum virorum societas; sed et quia eo delapsa est oratio, ut seriis ludicra permisceam, quod Robertus Montensis continuator Sigiberti scripsit ad annum 1175 exscribam: *Et ut appareat multitudo eorum qui interfuerunt (loquitur de primo curiæ concessu et splendido convivio ad quod Henricus secundus Angliæ rex accerserat universos optimates ditionis Normanniæ et Britannicæ) cum Wilhelmus de Sancto Joanne procurator Normanniæ, et Wilhelmus filius Hamonis senescallus Britannicæ comederent in quadam camera, prohibuerunt ne quis miles comederet, qui non vocaretur Willelmus; et ejectis aliis de camera remanserunt centum et decem milites, qui omnes vocabantur Wilhelmi, exceptis aliis plurimis ejusdem nominis qui comederunt in aula cum rege.* Posterior igitur anonymus noster in triginta quoque libros curatissimos contraxit latissimam Gregorianorum *Moralium* commentationem, cujus hoc excerpti initium ex nostro codice membræneo. *In sidone figuratur stabilitus in lege positurus, in mari vita gentilium.*

Simon Allighemensis monachus (quod cœnobiai in Allighemio, solitudine Brabantinæ toparchiæ,

fnitima Flandriæ cœpisse anno 1083 auctor est Meyer in *Chron. Fland.*) eadem Gregoriana ethica collegit in decem libros recentessimum abhinc annum. Porro his compendiis lector id tantum expiscatur compendii quod longiusculum opus breviuscule percurrat, et quidem citra fastidium, et quod damnosius opiner, ordinatam certi argumenti pertractionem, ita ut esurientis animæ famem non compescat.

Odoros tandem æternumque virides anthologorum flores odoremur, suavibusque eorum coloribus defectos reficiamus oculos.

Paterius S. R. E. notarius Gregorique discipulus, de quo Beda (neque enim sum nactus antiquiorem) in præfat. l. vii ad Cantica cant. *Audivi quod Paterius, beati papæ Gregorii discipulus, de tota Scriptura sancta, quæque ille per partes in suis operibus explanavit collecta in unum volumen redegerit.* Si consulam amplissimos indices locorum sacre Scripturæ passim explanatorum reiectosque ad calcem Gregorii, non parva superest sylva quæ ad reliquos Veteris Instrumenti libros, scilicet Ecclesiastem, Ecclesiasticum, Sapientiam, Prophetas, Machabæos uberrimam subministret materiam. Præterquam quod in Novo Testamento, secunda et tertia, Joannis Judæque Epistolæ sint intactæ. Quapropter existimarim Bedæ dictum *συντομογραφῶς* accipiendum.

Hedericus Italus, monachus cœnobiai S. Gregorii papæ, circiter annum 840 concinnavit ex scriptis B. Gregor. in Job. *Sententiarum* l. 1, ut scribit Arnoldus Wion l. ii. *Ligni vitæ*, cap. 68. D. Isidorum Hispalensem episcopum ex *Moralibus* decerpisse in libros *Sent. Vasæus* in *Chron.* refert.

Taius (sic enim V. C. non *Taio*, vel *Tagio*, ut impressoram quamplurimi), cognomento Samuel, Cæsar augustæ episcopus reliquit posteris *Sententiarum* l. v ex D. Gregorii monumentis, pauculis D. Augustini admistis, selectorum quos obtulit. Quirico præsuli Toletano eorundem exactori, ut constat ex hac prima dedicatoriæ epistolæ periodo: *Memor vestræ benignissimæ petitionis, nostræque devotissimæ promissionis, hujus textum libelli compertis sententiarum titulis prænotatum, vestræ sanctitati malui dirigendum.* Quando autem id operis cuderit, extra rem non esse fore autumavi, si aperirem ejusdem verbis, cum et volumen insignis notæ, perpaucorum forulos obsideat: *Taius igitur, ait Quirico in epist. antecedente: Optime novit beatitudo vestra tempus illud, quo tortuosus anguis ore pestifero, in quorundam mentibus virulenta seminum suorum sparserat zizaniam: fraudulentæque deceptione, a tramite recti itineris gressum semoverat mentium perditarum. In quo quidam homo pestifer atque insani capitis froia tyrannidem sumens, adsumptis sceleris sui perversis fautoribus adversus orthodoxum, magnamque Dei cultorem Recensinthum principem, fraudulentia præterdens molimina, superbè adnisi Christianam debellaturus aggreditur patriam. Hujus itaque sceleris causa gens effera Wasconum Pyrenæis montibus promotâ, diversis vastationibus Iberiæ patriam populando grassatur. Heu, proh dolor! Dicendi studium calamitatis intercepti magnitudo. Sed tandem veniendum est ad id quod formidat oratio. Innoxius quippe sanguis effunditur: alii unguis, nonnulli missilibus, plerique diversis jaculis sanciantur, innumerabilis multitudo captivorum abducitur, immensa spolia subtrahuntur: templis Dei insaufum bellum infertur, sacra altaria destruantur, plerique ex clericatus officio ensibus obruncantur, atque inhumata canibus avibusque exponuntur multorum cadavera occisorum, etc.* Sub hanc igitur funestam cladem, Taius extenuandi mœroris gratia congressit *Sententiarum* libros quinque, ut paulo post indicat, et quidem circiter annum 652. Hic est Taius, qui ultimo Chindasuindi Hispaniæ regis anno, et Christi 649, Romam profectus est ad perquirendos Mo-

valium Gregorianorum libros, et divinitus tandem repertus retulit in Hispaniam ut constat tum ex narratione mirabili præfixa Operibus D. Gregorii, tum ex fine concil. Tolet. vii, in qua narratione cum signanter dicatur Tatum fuisse æque Augustini ac Gregorii studiosum, haud abs re suas collectas dictis utriusque composuit, quarum hoc legi principium: *Solus Deus in semetipso incommutabilis est, etc.*

Beda Venerabilis (qui excessit anno 732 post Cantica cant. sex libris proprioque illustrata lumine, septimum et octavum juxta Trithem. computationem (nam codices impressi unicum habent) sententiosus Gregorii dictis compegit. Joannes Stucanpton, Bedæ popularis, Vintoniensis, reliquit posteris sententias ex Gregorianis Ethicis promptas, serie digestas litteraria, numeris unoque libro contextas; quarum hoc principium ponit centuriator Anglus *Abstinentia. Solus in illicitis*, Typographis Frobenianis Gregorium excudentibus anno 1551 sex libros *moralibus* Gregorii sermonibus conflatos obtulit bibliotheca S. Leonardi, quia ipsissima erant Gregorii verba, Huldricus Coccius affirmat se non temere onisisse. Scilicet ea de causa fuerant omittendi. Horti quoque pensiles, silvæ, viridaria, fruteta, roseta, saliceta, cæteræque locorum amœnitates suo carerent pretio, quod constant iisdem plane rebus, sed aliunde asportatis. Doctis quoque nec satis laudatis veteribus florilegis, vel minimam nepotes gratiam mente persolverent. quod verbatim collectas selectasque eruditorum sententias in varias distribuerint classes, nobisque reliquerint: sane adeo potens est ordinis genius, ut rebus, etiam inconcinnis ornatam pariat concinnitatem.

Inter anthologos postremas tenet Hubertus Sculpteatus canonicus regularis Ecclesie Bethlehem dictæ ad muros Lovanienses; qui ex universis Greorii viridariis selegit, plexuit, serieque distinguit litteraria suaveolentem sententiarum fasciculum, dum intra Lovanium receptus, ad vitandam hæreticorum furentium et ubique Belgii grassantium rabiem, coegeretur supersedere ab opere, quod inchoarat, de Divinæ et humanæ naturæ vera cognitione. Illi autem flores proderunt una cum ipso Gregorio excuso Lutetiæ sumptibus Nivelii.

Universis autem brevioribus et anthologis quam longe Garnerus noster antecellat, vel hinc potissime liquet quod magnorum operum epitomata hoc sint ingenio saporeque condita, ut quod tuo sapiat palato, desipiat meo, vixque compendium profertur alicujus dispendii liberum.

Super hæc, manifestavimus, Gregorii contractores, unicum ejus attingere opus, Garnerus, omnia. Verum demus eos cuncta pervolasse: sunt tamen ingratiore eorum spicilegia, quod aptis et commodatis locis minime reposuerint, sed absque ullo ordine (quem memoriæ sidus et scientiarum solem merito vocaveris) lapidum instar, vel glebarum coacervarint: et certe licet composite cura-

rint, nemo tamen ibit inficias Garnerum etiam palmarium illis præripuisse, quod studium styliumque collimarit ad litterarum divinarum splendidiorem quamdam lucem facilioremque intelligentiam capescendam. Quæ quidem divinæ litteræ quo sunt obscuriores, eo præclarior labor ad discutendam earum caliginem insumptus. Garnerus igitur tam venuste sua disposuit, ut jurares alteram lectoribus addi mentem. Omnium enim propemodum rerum in Bibliis comprehensarum mystica enodaturus significata, commodissimum duxit initium ab earundem conditore Deo optimo maximo; cui et suos cœlestes subjungit spiritus, hisque proxime cœlestem machinam, et singulas orbium mobilium lampades, moxque passiones aeris multiplices et infinito mutabiliores fabulosis Protheæ, Prometheo, Vertumno, vel Empusa; quas quidem, nec non et cætera, quia præpositus capitum index lecturientibus exhibet, sileo.

Dum aliquando mutuos sererem sermones cum quopiam insigni theologo de hujus operis evaluatione, summariumque exposuissem, respondit Joannem Benedictum, Parisiensem, theologum præstantissimum, id laboriosius et latius antevertisse; ut qui non rerum tantum et nominum, sed et verborum perplexa notasset in concordantiis Bibliis. Ad quem ego: Ingenue fateor Joannis Benedicti vigilias esse summe perfectas ingenio, multaque elaboratas industria, verum non omnes his posse celerius juvari cum alius alio hebetioris sit ingenii tardiorisque judicii, ita ut tardius laboriosiusque excogitet, et excogitata morosius expromat. Imo frequenter contingit ut recte quis sentiat, sed quæ sentit, polite, expedite et copiose nequeat eloqui. Nihil moror: possit quispiam permulta, eaque præclara, celeri fingere cogitatione, verumtamen nemo, nisi effrons, dixerit hæcæ tanti faciendæ, quanti cœlestia D. Gregorii, quin magis Spiritus sancti effata ore Gregorii reddita. Nam Petrus, ejus diaconus et interlocutor dialogicus apud Joan. Diaconum l. iv Vitæ ejusdem, cap. 69, testatum reliquit se frequenter Spiritum sanctum vidisse super caput D. Gregorii disserentis. Ilinc est, ait idem Joan. eodem cap., quod consuetudinaliter Spiritus sanctus in specie columbæ super Gregorii scribentis caput depingitur. Tandem ut verbulo respondeam meo theologo: non diliteor omnes posse legere mysticas acceptiones, non tamen posse reddere tam expedite, luculenter et copiose, quam hic noster Garnerus ex ore Gregorii. Equidem in propatulo est concionatores si in unius dictionis mysteriis enaudaudis aliquantulum moræ facere velint, habituros cumulate, quod eloquantur pro una concione ad frugiferam auditorum eruditionem.

Anthologis tandem etsi locum cedamus aliquem, haud tamen Garnero superiore. Licet enim quibusdam, tempore, saltem operositate et industria non vincitur, cum ex eo possint uberiores fructus colligi, et ordinatio disciplina perdisci.